

Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της μετασηματίζουσας μάθησης μέσα από την αισθητική εμπειρία στην εκπαίδευση ενηλίκων

Σολάκης Κωνσταντίνος,

Πανεπιστημιακός Υπότροφος ΤΕΙ Ηπείρου, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων,
Εκπαιδευτής Ενηλίκων, Med Εκπαίδευση Ενηλίκων, MA in Leisure Management,

solakisk@teiep.gr

Σολάκη Μελίνα,

Δρ. Οικονομικών της Εκπαίδευσης, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Εκπαιδευτικός Δ.Ε.,
msolaki@hua.gr

Νικολάου Αικατερίνη,

Εκπαιδευτής Ενηλίκων, Υποψήφια Διδάκτωρ στα Οικονομικά, Πανεπιστήμιο Σεβίλλης,
MA in Economics and Finance,

nikolaoukat@yahoo.co.uk

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία περιγράφεται μια τρίωρη εκπαιδευτική ενότητα στην οποία χρησιμοποιούνται έργα τέχνης, ακολουθώντας τη μέθοδο: «Μετασηματίζουσα Μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία». Πιο συγκεκριμένα, η διδακτική ενότητα αφορά στο αντικείμενο της τουριστικής οικονομίας και απευθύνεται σε ενήλικες καταρτιζόμενους στον τουρισμό. Επιπρόσθετα, ο φορέας εκπαίδευσης ενηλίκων είναι τα ΚΕΚ και η διδακτική ενότητα είναι το τουριστικό προϊόν. Σκοπός είναι η ενίσχυση της μάθησης και ο μετασηματισμός παγιωμένων αντιλήψεων μέσα από τη χρήση της διαίσθησης και της αισθητικής.

Λέξεις κλειδιά: μετασηματίζουσα μάθηση, εκπαίδευση ενηλίκων, τέχνη, τουριστική οικονομία.

Εισαγωγή

Ο ρόλος της τέχνης στην μάθηση είναι ουσιαστικός και πρωτεύων και όχι κενός και δευτερεύων (Gaby, Kwong, Rosini, & Segree, 2014; Kokkos, 2013; Scher, 2007) Αυτό συνεχώς ενισχύεται μέσα από την νέα γνώση που προκύπτει από τις έρευνες και είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει σε μετασηματισμό των διδακτικών μεθόδων. Μάλιστα, οι έρευνες δείχνουν ότι οι μαθητές που παρατηρούν έργα τέχνης “αναπτύσσονται ολιστικά (γνωστικά, συναισθηματικά, αισθητικά, στοχαστικά) και αυτή η ολιστική ανάπτυξη συμβάλλει σε μία βαθύτερη αντίληψη και κατανόηση όχι μόνο του εαυτού τους αλλά και της πραγματικότητας που τους περιβάλλει” (Μέγα, 2011, σελ. 62). Επίσης, είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί και η συνεισφορά των στοχαστών της Φρανκφούρτης στην κριτική διάσταση της αισθητικής εμπειρίας (Κόκκος, 2011). Σύμφωνα με τους στοχαστές τα έργα τέχνης μπορούν να οδηγήσουν σε στοχασμό καθώς δύναται να έχουν απεριόριστες ερμηνείες.

Εκτός από την τέχνη και η μετασηματίζουσα μάθηση έχει τους υποστηρικτές της για τη συμβολή της στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Σύμφωνα με τον Λιντζέρη (2007), ο μετασηματισμός και οι φάσεις του είναι μία ολοκληρωμένη πρόταση και μέθοδος για τους εκπαιδευτικούς που προωθούν τη μάθηση μέσω κριτικού στοχασμού. Ενώ ο ίδιος ο Mezirow στο άρθρο του “on critical reflection” (1998) επισημαίνει το σημαντικό ρόλο που κατέχει η φαντασία και ο διαισθητικός τρόπος σκέψης στην ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού πάνω στις παραδοχές των ανθρώπων.

Στην Ελλάδα, η μετασηματίζουσα μάθηση μέσω της τέχνης, άρχισε να εφαρμόζεται πιλοτικά από το 2009 σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, προγράμματα εκπαίδευσης εκπαιδευτών και ΙΕΚ.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να αναδείξει το ρόλο που διαδραματίζει η μετασχηματίζουσα μάθηση μέσω της τέχνης στην ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού στην εκπαίδευση ενηλίκων. Άλλωστε, η μετασχηματίζουσα μάθηση δεν μπορεί να γίνει χωρίς την εμπλοκή του κριτικού στοχασμού σε κάθε στάδιο της (Brookfield, 2007).

Περιγραφή της εφαρμογής της μετασχηματίζουσας μάθησης

Σκοπός είναι η παρουσίαση μίας τρίωρης διδακτικής ενότητας σε ομάδα εκπαιδευομένων σε ιδιωτικά ΚΕΚ. Ειδικότερα, εφαρμόζεται η μετασχηματιστική μέθοδος μέσω της αισθητικής εμπειρίας ακολουθώντας τους υποστηρικτές της θεωρίας του Mezirow που δίνουν βάση στην επαφή με έργα τέχνης μέσα από οργανωμένες και στοχευμένες διδακτικές δραστηριότητες (Cranton, 2006; Olson, 2000; Perkins, 1994). Πιο συγκεκριμένα, στο ΚΕΚ φοιτούν ενήλικοι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι εργάζονται σε τουριστικές επιχειρήσεις. Το ΚΕΚ προσφέρει κατάρτιση πάνω σε θέματα διοίκησης τουριστικών επιχειρήσεων. Η μέθοδος εφαρμόζεται στο μάθημα της Τουριστικής Οικονομίας στην θεματική ενότητα του τουριστικού προϊόντος, ενώ τα εκπαιδευτικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι ο Η/Υ, τα φύλλα εργασίας και ο προτζέκτορας. Η εφαρμογή της μεθόδου γίνεται μέσα από τα 6 στάδια (Κόκκος, 2011), αναλυτικότερα:

1^ο Στάδιο

Στα πλαίσια της θεματικής ενότητας με την μέθοδο των ερωταποκρίσεων αναπτύσσεται ένας διάλογος σχετικά με το ελληνικό τουριστικό προϊόν. Γενικότερα υπάρχει τάση στους Έλληνες να θεωρούν ότι το μόνο που προσφέρουν στους τουρίστες είναι ήλιος και θάλασσα και να υποτιμούν το συνολικότερο προϊόν του Ελληνικού πολιτισμού το οποίο πρέπει να προσφέρεται στους τουρίστες. Έτσι με χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτογνωσία παρατηρείται το φαινόμενο να προσφέρεται “english breakfast”, “muffins”, “whiskey” κ.τ.λ. σε Άγγλους τουρίστες. Σύμφωνα με το Walle (1996) ο διάσημος ραδιοφωνικός παραγωγός Garrison Keillor, σε λόγο του το 1995 στο Συνέδριο του Λευκού Οίκου για τα Ταξίδια και τον Τουρισμό ανέφερε για τον Πολιτιστικό Τουρισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες: «Πρέπει να σκεφτούμε για τον πολιτιστικό τουρισμό γιατί στ’ αλήθεια δεν υπάρχει άλλο είδος τουρισμού. Είναι η ουσία του τουρισμού. Ο κόσμος δεν έρχεται για να δει τα αεροδρόμια μας, τα ξενοδοχεία μας και τις δυνατότητες αναψυχής μας. Έρχονται για τον πολιτισμό: υψηλό, χαμηλό ή μέσο, δεξιό ή αριστερό, πραγματικό ή φανταστικό. Έρχονται για να δουν την Αμερική» (Walle, 1996, σελ. 54).

2^ο Στάδιο

Στο δεύτερο στάδιο γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης και καταγραφής των απόψεων των μαθητών σχετικά με το ελληνικό τουριστικό προϊόν και τι πιστεύουν τόσο οι ξένοι όσο και οι ημεδαποί. Η αποτύπωση των απόψεων γίνεται σε ένα φύλλο χαρτί ξεχωριστά από κάθε εκπαιδευόμενο. Για κάθε άποψη που καταγράφεται δημιουργείται και μια κατηγορία, έτσι ώστε στο τέλος, να είναι δυνατόν να γίνει συνολική αποτίμηση των απόψεων.

3^ο Στάδιο

Τα υποθέματα τα οποία προκύπτουν και εξετάζονται είναι :

A. Χαρακτηριστικά της Ελλάδας ως τόπος τουριστικού προορισμού

B. Σύνοψη του ελληνικού τουριστικού προϊόντος

Γ. Ποια είναι η σημασία του ελληνικού τουριστικού προϊόντος τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους τουρίστες, τόσο σε επίπεδο οικονομικό όσο και κοινωνικό-πολιτιστικό;

Κριτικά ερωτήματα πάνω στα υποθέματα, είναι:

1. Τι είναι ο πολιτισμός;

2. Ποιά είναι τα κίνητρα του τουρισμού;

3. Υπάρχει σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και τουρισμού;

Έργα τέχνης	Τι είναι πολιτισμός;	Κριτικά ερωτήματα	
		Ποια είναι τα κίνητρα του τουρισμού	Ποια η σύνδεση τουρισμού και πολιτισμού;
Το μάζωμα της ελιάς	X	X	X
Το ακρογιάλι	X	X	X
Ο τρύγος	X	X	X

Πίνακας 1 Συσχέτιση κριτικών ερωτημάτων με τα έργα τέχνης.

4^ο Στάδιο

Σε αυτό το στάδιο επιλέγονται 3 έργα ζωγραφικής και μία ρήση του Οδυσσέα Ελύτη με σκοπό να λειτουργήσουν ως ερέθισμα για συζήτηση και αποσαφήνιση των υποθεμάτων. Τα έργα παρουσιάζονται σε διαφάνεια και είναι σύμφωνα με την ρήση του Οδυσσέα Ελύτη « Αν αποσυνθέσεις την Ελλάδα, στο τέλος θα δεις να σου απομένει μια ελιά, ένα αμπέλι κι ένα καράβι. Που σημαίνει με άλλα τόσα την ξαναφτιάχνεις.» Έτσι κατά αυτόν τον τρόπο υποδηλώνεται ότι δεν είναι ο ήλιος και θάλασσα η Ελλάδα αλλά, τα προϊόντα τα οποία απορρέουν χάρη στον ήλιο και την θάλασσα. Αυτά είναι ο Ελληνικός πολιτισμός και ο οποίος περιλαμβάνει την ελληνική κουζίνα, τα ελληνικά κρασιά και την ναυτοσύνη. Τρία βασικά στοιχεία του τουρισμού που δυστυχώς λείπουν από την φαρέτρα του ελληνικού τουριστικού κλάδου. Η Γαλλία η Ισπανία και η Ιταλία έχουν καταφέρει να ενισχύσουν σημαντικά τα τουριστικά τους έσοδα στηριζόμενοι στον γαστρονομικό, οινικό και πολιτιστικό τουρισμό, κάτι που η Ελλάδα δεν έχει καταφέρει να εκμεταλλευτεί.

Έτσι και η επιλογή του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου και των έργων του έρχεται για να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση μας στον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό και τον σύγχρονο ελληνικό προϊόν μέσα από την αναζωογόνηση αρχέγονων αξιών του πολιτισμού μας. Τα έργα είναι του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου α. Το μάζωμα της Ελιάς (εικ.1), β. Το ακρογιάλι (εικ.2), γ. Τρύγος (εικ.3).

5^ο Στάδιο

Στο επόμενο στάδιο γίνεται παρουσίαση διαφόρων έργων τέχνης και οι εκπαιδευόμενοι είναι αυτοί οι οποίοι θα επιλέξουν τα έργα και την σειρά με τη οποία θα ασχοληθούν. Κατόπιν εφαρμόζεται συστηματική παρατήρηση των έργων με βάση την τεχνική παρατήρησης των τεσσάρων σταδίων του Perkins (1994).

1^η Φάση: Χρόνος για παρατήρηση.

Οι εκπαιδευόμενοι χωρίζονται σε ομάδες και ορίζεται εκπρόσωπος κάθε ομάδας. Στην αρχή καλούνται ο καθένας ξεχωριστά και έπειτα μέσα από την σύνθεση της ομάδας να παρουσιάσουν τις απόψεις και τις πρώτες εντυπώσεις τους από τα έργα τα οποία εκτέθηκαν. Ο εκπαιδευτής προσπαθεί να διευκολύνει την όλη διαδικασία με κατάλληλες ερωτήσεις όπως : Υπάρχει κάτι ενδιαφέρον σε αυτό που βλέπετε; Έχετε κάποια απορία; Υπάρχουν ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά στα έργα; κ.α.

2^η Φάση: Ανοικτή παρατήρηση.

Σε αυτό το στάδιο καλούνται οι εκπαιδευόμενοι να παρατηρήσουν με ανοικτή διάθεση και πνεύμα τα έργα απαντώντας σε πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις όπως:

- α. Τι πιστεύετε ότι απεικονίζουν τα έργα τέχνης;
- β. Τι παρατηρείτε σε σχέση με την επιλογή των θεμάτων που ζωγραφίζει ο καλλιτέχνης;
- γ. Υπάρχει κάποια σύνδεση μεταξύ των 3 πινάκων ζωγραφικής;

3η Φάση: Αναλυτική παρατήρηση.

Στο στάδιο αυτό αρχικά γίνεται μια παρουσίαση του ζωγράφου: ποιος ήταν και ποιο το έργο του, ενώ στην συνέχεια γίνεται σύνθεση των απόψεων από τα προηγούμενα στάδια με σκοπό τον σχηματισμό συμπερασμάτων. Η 3η φάση αποτελεί ένα είδος ανακεφαλαίωσης με βάση τα όσα λέχθηκαν προσπαθώντας οι μαθητές να ανακαλύψουν τυχόν βαθύτερα νοήματα. Σε αυτό το σημείο συνδράμει και η ρήση του Οδυσσέα Ελύτη. Έχοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω γίνεται προσπάθεια ανασύνθεσης όλων των στοιχείων και απόψεων που εκφράστηκαν τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο (σύμφωνα με την προηγούμενο διαχωρισμό σε ομάδες). Αρωγός στην διερεύνηση των βαθύτερων νοημάτων ή στην εξαγωγή συμπερασμάτων είναι ο καθηγητής με συγκεκριμένες και στοχευμένες ερωτήσεις όπως:

- α. Τι είναι η Ελλάδα σύμφωνα με τον Ελύτη;
- β. Τι πιστεύετε ότι ήθελε να δείξει ο Θεόφιλος με αυτούς τους πίνακες;
- γ. Ποιά είναι τα βασικά στοιχεία του πίνακα;
- δ. Οι πληροφορίες για τον καλλιτέχνη και την περίοδο που δραστηριοποιήθηκε σας έχουν κάποιο αντίκτυπο στην ερμηνεία σας;
- ε. Αποτελούν τα στοιχεία αυτά τουριστικό κίνητρο;

4^ο Φάση: Ολιστική παρατήρηση

Οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να παρατηρήσουν τα έργα λαμβάνοντας υπόψιν τα συνολικά δεδομένα της όλης διαδικασίας. Γίνεται αναστοχασμός πάνω στα έργα και καλούνται να καταγράψουν τους μετασχηματισμούς των αρχικών τους σκέψεων και παραδοχών.

6ο Στάδιο

Στη τελευταία φάση οι μαθητές καλούνται να αναστοχαστούν πάνω στις πρώτες τους εντυπώσεις στα έργα που παρουσιάστηκαν και να εντοπίσουν αν υπάρχουν κάποιες διαφορές στην αρχική και κατοπινή σκέψη τους ή παραδοχή τους. Αυτό γίνεται με συζήτηση και διάλογο ομαδικά και ατομικά με την καταγραφή των απόψεών τους. Σκοπός του εκπαιδευτή είναι η διευκόλυνση της σύνθεσης τελικών συμπερασμάτων.

Συμπεράσματα

Η εκπαιδευτική διαδικασία η οποία παρουσιάζεται στην συγκεκριμένη εργασία σχετίζεται με την προσπάθεια για μετασχηματισμό της γνώμη των εκπαιδευόμενων σχετικά με το ελληνικό τουριστικό προϊόν μέσα από μία διαδικασία κριτικής σκέψης, εντυπώσεων και αισθητικής. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η μετασχηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία. Οι εκπαιδευόμενοι με τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία καλούνται να ανατρέψουν λανθασμένες αντιλήψεις για την Ελλάδα και το ελληνικό τουριστικό προϊόν. Ειδικότερα, οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη, μέσα από μια διαδικασία παρατήρησης (πίνακες ζωγραφικής), διαλόγου, σύγκρισης και ανασύνθεσης.

Το σενάριο αυτό βρίσκει καλή εφαρμογή στην κατηγορία των ενήλικων εκπαιδευόμενων, καθώς αφορά τον κριτικό στοχασμό παραδοχών και πεποιθήσεων που έχουν γίνει αποδεκτές από μικρή ηλικία. Οπότε οι ενήλικοι θεωρούνται ως οι καταλληλότεροι για την κριτική επανεξέταση τέτοιων εσφαλμένων αντιλήψεων, χωρίς βέβαια να αποκλείονται άλλες ομάδες εκπαιδευόμενων.

Αναφορές

- Brookfield, S., (2007). Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση ως Κριτική της Ιδεολογίας . Στο Mezirow και Συνεργάτες, *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cranton, P., (2006). *Understanding and Promoting Transformative Learning*, San Francisco: Jossey- Bass.
- Gaby, R., Kwong, W., Rosini, E., & Segree, R. (2014). Arts as a catalyst for adult learning. In *Adult Education Research Conference* (pp. 203–208). Retrieved from <http://newprairiepress.org/aerc>
- Kokkos, A. (2013). The use of aesthetic experience in unearthing critical thinking. *Learning with Adults*. Retrieved from http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-6209-335-5_16
- Mezirow, J., (1998). On Critical Reflection, *Adult Education Quarterly*, 48, 185-198.
- Olson, I., (2000). *The Arts and Critical Thinking in American Education*, Westport, Connecticut. London: Bergin and Garvey.
- Perkins, D., (1994). *The Intelligent Eye: Learning to think by looking at art*. Santa Monica: The Getty Centre for Education in the Arts.
- Scher, A. (2007). Can the arts change the world? The transformative power of community arts. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2007(116), 3–11. <http://doi.org/10.1002/ace.272>
- Walle, A. H. (1996). European Business Review. *European Business Review International Journal of Contemporary Hospitality Management International Journal of Contemporary Hospitality Management Iss*, 96(6), 50–56. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1108/09555349610116771>
- Κόκκος, Α., (2011). *Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Οδηγός Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λινζέρης, Π., (2008). *Η Σημασία του Κριτικού Στοχασμού και του Ορθολογικού Διαλόγου στη Θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Μέγα, Γ., (2011) . Η Αξιοποίηση της Αισθητικής Εμπειρίας στην Εκπαίδευση. *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, Τόμος Α: Γενικό μέρος*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΕΣΠΑ, 2007-2013

Παράρτημα εικ.(1,2,3)

Εικόνα 1 Το μάζωμα της ελιάς

Εικόνα 2 Το ακρογιάλι

Εικόνα 3 Τρύγος

